

Damir Markuš-Kutina, "58". *HOS u obrani Vukovara i Bogdanovaca* (Hrvatski Leskovac: Udruga branitelja i stradalnika Domovinskog rata Hrvatski Leskovac, 2015), 247 str.

Vukovarski branitelj i dragovoljac Domovinskoga rata te bojovnik Hrvatskih obrambenih snaga (HOS) Damir Markuš zvan Kutina odlučio je 24 godine nakon vukovarske bitke objaviti memoarsko djelo pod naslovom "58". *HOS u obrani Vukovara i Bogdanovaca*. Prva knjiga o postrojbama HOS-a napisana je na 247 stranica, a sadržava 107 fotografija samih suboraca koje šira javnost do sada uglavnom nije imala prilike vidjeti te fotografija preuzetih s internetskih stranica. Namijenjena je svim građanima, braniteljima i budućim naraštajima da se ne bi zaboravili teški trenuci stvaranja samostalne Republike Hrvatske. Njome se zbog nedostatka primarnih izvora mogu koristiti i povjesničari i studenti kao sekundarnim izvorom, ali može se dobiti i rekonstrukcija bitke za Vukovar pisana iz perspektive samoga sudionika. Zbog prilično negativna i ispolitizirana stava prema postrojbama HOS-a, koji je aktualan i danas, autor vlastitim svjedočenjima i proživljenim situacijama demistificira priču o toj postrojbi.

Sam naziv djela govori o sadržaju, o 58 dragovoljaca HOS-a koji su se uputili u obranu Vukovara kada su iz njega mnogi bježali da bi spasili svoje živote. Knjiga je vrijedna i zbog toga što se autor, osim vlastitim, koristi sjećanjima i izjavama suboraca, rekonstrukcijom događaja povjesničara Tomislava Šulja, koji se posvetio istraživanju "Samostalne satnije HOS Vukovar", ratnim izvješćima novinara Radija Vukovar Siniše Glavaševića, ali i sjećanjima neprijateljskoga vojnika Gorana Ivankovića, koji je napisao knjigu *Vukovarski dnevnik*. Poglavlja su otprilike strukturirana kronološki, iako sadržaj u njima nije jer, kao što i sam autor kaže, događaje je opisao redom kako su mu sjećanja dolazila, budući da mu je tada u Vukovaru svaki dan bio isti.

Na početku knjige posveta je autorovoj majci, koja nije doživjela njezino izdanje. Slijedi dio "Njima u spomen" (str. 7 – 9), u kojem Markuš ostavlja sjećanje na poginule suborce, a knjigu posvećuje njihovim obiteljima i svojim preživjelim suborcima te ostalim braniteljima i budućim naraštajima. Predgovore za knjigu napisali su povjesničari dr. sc. Ante Nazor (str. 10 – 11) i Tomislav Šulj (str. 12 – 15).

Uvod u glavnu temu poglavlje je "HOS" (str. 17 – 26), u kojem autor piše općenito o ustrojavanju HOS-a kroz Hrvatsku stranku prava (HSP). Od 58 pripadnika koji su otišli u obranu Vukovara 25 ih je poginulo, a od preživjelih je gotovo svaki ranjen, neki i više puta. Markuš donosi izjave suboraca koji opisuju dolazak i djelovanje postrojbe HOS-a u Vukovaru i Bogdanovcima. Civili koji su upoznali HOS-ovce i proživljavali teške trenutke s njima imaju za njih samo riječi hvale. Nezasluženo ih se zapostavlja i ne spominje, a dali su golem doprinos u obrani Vukovara. Autor u ovom poglavlju donosi tekst Tomislava Šulja, koji piše o ustrojavanju HOS-a. U njemu se ističe da su HOS-ovci na ratišta diljem zemlje otišli dragovoljno, nisu se zamarali ideologijama i jedino im je bilo bitno obraniti Hrvatsku. Iako ih politika želi prikazati kao paravojsku, "moderne ustaše", jer su nosili amblem na kojem je pisalo "Za dom spremni", zanemaruje se da su bili podređeni zapovjedništvu redovne Hrvatske vojske. Vukovarska satnija HOS-a bila je podređena zapovjedništvu 204. brigade Vukovar.

U poglavlju “Kutina – Vukovar” (str. 27 – 44) autor govori o svojem djetinjstvu i mladosti u rodnome mjestu Kutini, po kojem će ga poslije svi zvati. Nakon prvih oružanih sukoba u ožujku 1991. prijavljuje se u jedinicu za specijalne namjene policije Kutina te odlazi na obuku u Rakitje. Odlučuje se prijaviti u postrojbe HOS-a nakon što ga o njima informira kum Zdravko Bezuk, koji je također postao njihov pripadnik. Jedini uvjet za pristup postrojbama HOS-a bila je dragovoljnost, pa su se tako pridruživali ljudi iz svih dijelova Hrvatske, ali i mnogi strani dragovoljci. HOS-ovci su prošli obuku u kampovima na Žumberku i kod Bosiljeva, a prve akcije u kojima su sudjelovali bile su Mejaško Selo (mjesto Barilović blizu Karlovca) i oslobađanje vojarne na Borongaju u Zagrebu. Nakon toga su upućeni u Vukovar, gdje je trebala pomoć.

Poglavlje “Vukovar” (str. 45 – 54) donosi priču o dolasku HOS-a u grad 27. rujna 1991. godine. Već pri samom dolasku agresori su u Bogdanovcima napali konvoj. Nakon što su došli u Vukovar, susreli su se sa zapovjednikom obrane Milom Dedakovićem Jastrebom, koji ih je rasporedio na Sajmište, jedno od najtežih bojišta u gradu. Autor piše o prisjećanju suborca Viktorina Jurića o dolasku u Vukovar te donosi priču srpskoga autora i dragovoljca Gorana Ivankovića. On se borio na istome mjestu, a u dijelu svoje knjige pisao je o svojem dolasku u grad kao pripadnik Jugoslavenske narodne armije, čiji je cilj bio deblokiranje vojarne.

Baza HOS-a bila je u Preradovićevoj ulici na Sajmištu. Tako se i zove sljedeće poglavlje (str. 55 – 88), u kojem opisuje ulične borbe koje su se vodile gotovo svakodnevno. Autor piše o neiskustvu i početnoj neorganiziranosti branitelja koji su se, da bi preživjeli, morali što prije prilagoditi novoj situaciji. Od samoga dolaska nedostajalo je oružja, koje su morali oteći neprijatelju nakon što se počeo povlačiti. Da bi se uspješno opskrbili, trebalo je ići u veoma rizično i krvavo “čišćenje” kuća u koje bi se zaostali neprijateljski vojnici sakrili. Nakon što je postao snajperist, veoma živopisno opisuje situacije u kojima se zatekao.

U poglavlju “Sajmište, krvavo, krvavo Sajmište” (str. 89 – 112) donosi opise borbi protiv neprijatelja. Piše o suborcima, ali i civilima koji su im uvelike pomogli. Prisjeća se francuskoga dobrovoljca Jeana Michela Nicoliera. Donosi i dva ratna izvješća Siniše Glavaševića, apel Zagrebu za pomoć, ali i opis zarobljenoga neprijateljskog vojnika.

Sve veći nedostatak oružja i ljudstva, ali i daljnji ustrajni otpor opisuju se u sljedećem poglavlju, “Ogledalo života” (str. 113 – 146). Gladni i umorni, izloženi svakodnevnim strahovima i stresovima, branitelji se sve teže nose s teškim životnim uvjetima. Markuš govori o situaciji kada se jedan njihov suborac pokušao ubiti jer više nije mogao izdržati kaotično stanje u kojem se našao. U tom poglavlju donosi tri izvješća Siniše Glavaševića. U prvom poziva građane Vukovara koji su otišli da se vrate pomoći braniti grad. U drugom govori o razrušenom Vukovaru u kojem više nema ulica i kuća. Treće izvješće govori o mukotrpnoj borbi preostalih branitelja koje je hrvatska vlast ostavila na cjedilu, o apelima za pomoć koji nisu shvaćeni ozbiljno i prijetnjama agresora masakrom civilnoga stanovništva. Donosi i dijelove iz knjige Gorana Ivankovića, koji piše o akcijama u kojima je sudjelovao i dolasku Šešelja u Vukovar da bi motivirao svoje vojnike.

U poglavlju “Bogdanovci” (str. 147 – 178) autor donosi priču o selu koje je nakon okruženja Vukovara bilo jedina komunikacija s ostatkom Hrvatske. Bogdanovce je uz

domaće branitelje branilo i 14 pripadnika HOS-a. Koliko je malobrojna skupina branitelja uspješno branila selo govore i izvještaji srpskih televizijskih stanica, koje su ga etiketirale kao "najutvrđenije ustaško uporište koje je branilo 4000 fanatičnih crnokošuljaša". U poglavlju možemo naći posebne priče u potpoglavljima "Sjećanje sudionika na junake Bogdanovaca", "Sjećanje na neustrašive branitelje HOS-a koji su branili Bogdanovce i pokušaj proboja prema Nuštru" (Ivica Jurčan) i "Sjećanja Zorana Milasa i Dražena Đurovića, dragovoljaca HOS-a i branitelja Bogdanovaca" – dvojice studenata medicine koji se nisu mogli prijaviti u Zbor narodne garde, pa se pridružuju HOS-u. Dolaskom u Bogdanovce prvi se put susreću s ratnim ozljedama i ranjavanjima, pa uspostavljaju stacionar u kojem su pomagali ranjenicima. Nakon što su Bogdanovci okruženi, kreću u proboj prema Nuštru.

Poglavlje "Vukovarska bolnica" (str. 179 – 190) donosi autorove priče o tome što je proživio kada je bio u posjetu suborcima u bolnici. I ovdje nalazimo dio knjige neprijateljskoga vojnika Gorana Ivankovića, koji opisuje ulazak vojske u razrušeni i "oslobođeni" grad te ulomak iz poglavlja "I bolnica je bila meta" zbornika radova *Grad je bio meta: bolnica, Dom umirovljenika... (srpska agresija na RH i okupacija Vukovara 1991.)*, čiji je urednik povjesničar Ante Nazor. U tom ulomku dr. Vladimir Emedi govori o situaciji tih dana, osnivanju rezervne bolnice u Borovo Commerceu te uspjehu dobre organizacije i opskrbe koja je s vremenom i do pada grada oslabjela, a dio zarobljenih odveden je u logore u Srbiju. Zadnji dio iz knjige Gorana Ivankovića govori o njegovu odlasku u vukovarsku bolnicu da bi posjetio roditelje koji su ondje radili i situaciji koju je zatekao. Na kraju je poglavlja ratno izvješće Siniše Glavaševića pod nazivom "Grada više nema", u kojem govori o razrušenom gradu i iskazuje ljutnju jer pomoć nije došla.

U poglavlju "Proboj" (str. 191 – 206) autor govori o odluci preostalih branitelja i civila koji su bili sposobni da se, nakon što je postalo izvjesno da će Vukovar pasti u neprijateljske ruke, krene u proboj. Branitelji su krenuli u proboj navečer 16. studenoga uz pomoć domaćega vodiča. Prolazili su preko miniranoga mosta, šumaraka i kukuruzišta. Uz Markuševa sjećanja o događajima u probou, izlasku iz okruženja te dočeku Hrvatske vojske i policije u Vinkovcima nalaze se i sjećanja njegovih suboraca, Zvonimira Čurkovića, jednoga od zapovjednika HOS-a, te Viktora Jurića Paše.

Poglavlje "Napokon doma" (str. 207 – 236) govori o događajima koji su uslijedili nakon što su branitelji prespavali u Vinkovcima te idućem danu, kada su poslani u Zagreb. Iako na slobodi, napetost još uvijek nije završila. Na Trgu bana Jelačića susreću se s predsjednikom HSP-a Dobroslavom Paragom te kreću u Starčevićev dom, bazu HSP-a i HOS-a, pod motrenjem policije i specijalaca zato što su kružile priče da će se nakon što iziđu iz Vukovara ići osvetiti Vladi i počiniti državni udar. U bazi je uspostavljen kontakt s HOS-ovcima iz Kutine. Dogovoreno je da će oni doći po vukovarske branitelje u Zagreb kao pratnja, naoružani i u civilu, da bi ih otpratili domovima. HOS-ovci su cijelo vrijeme bili spremni na sukob s hrvatskom policijom ako zatreba. U poglavlju nalazimo i sjećanja HOS-ovaca Stjepana Antolića i Davora Purilića o događajima u bolnici nakon pada Vukovara i posljednje izvješće Siniše Glavaševića od 18. studenoga, u kojem govori o mnoštvu ranjenih stanovnika razrušenoga grada te o pregovorima o njihovoj evakuaciji.

Knjiga završava pogovorom “Ponos – prkos – pobjeda...” (str. 237 – 242), gdje autor iskazuje ponos i poštovanje prema suborcima s kojima je proživio pakao Vukovara te ostvario hrvatski san, neovisnost hrvatske države.

Po načinu pisanja može se vidjeti da je Damir Markuš djelo pisao prema sjećanju, pokušavajući pritom što istinitije, bez ikakva ukrašavanja priče, dočarati čitatelju kako je izgledala ratna svakodnevnica. To veoma dragocjeno memoarsko gradivo svakako bi moglo poslužiti u istraživanjima povjesničara, ali i ostalim čitateljima da bi se saznala i širila istina o vukovarskoj bitci te da Domovinski rat ne bi pao u zaborav.

MARKO FIJAČKO

Dan Diner, *Razumjeti stoljeće. Općepovijesno tumačenje* (Zaprešić: Fraktura, 2013), 296 str.

Knjiga Dana Dinera *Razumjeti stoljeće. Općepovijesno tumačenje* u prijevodu Sea-da Muhamedagića objavljena je u Hrvatskoj 2013. u izdanju izdavačke kuće Fraktura. Autor knjige profesor je moderne povijesti na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu i ravnatelj Instituta Simona Dubnowa za židovsku povijest i kulturu na Sveučilištu u Leipzigu. Tema knjige povijest je XX. stoljeća, a autor joj pristupa veoma originalno, smatrajući XX. stoljeće “kratkim stoljećem” te ga smješta u raspon od 1917. do 1989. godine.

Početak Prvoga svjetskog rata, kronološki, prema autoru, nastavak je XIX. stoljeća, odnosno nastavak borbe europskih i svjetskih velesila za kolonije. Time on za polazišnu godinu XX. stoljeća uzima 1917., godinu Oktobarske revolucije, nakon koje je u Rusiji ustanovljena prva komunistička država. Povijest XX. stoljeća Diner sažima kroz antagonizam anglosaski obilježenoga Zapada i s druge strane sovjetske Rusije. Početak sukoba smješta u 1918. – 1920. i intervencije saveznika protiv boljševičke Rusije, a potom se on nastavlja izolacijom Sovjetskoga Saveza. Ta suprotnost očituje se i kao ideološki sraz. U skladu s tim, završetak stoljeća određen je sa 1989., godinom pada komunizma u Europi. Ideološke odrednice, godina uspona i pada komunizma u Europi, odredile su, prema autoru, XX. stoljeće kao stoljeće ideologije. U godinama između dva svjetska rata nastali su totalitarni sustavi nacionalsocijalizam, fašizam i boljševizam, koji su srušili i uništili ono što je nastalo nakon rata, odnosno sustav nacionalnih država i demokracija u njima. Propala su četiri carstva: rusko, njemačko, tursko i austrougarsko, a na njihovu mjestu nastale su nacionalne države, koje su bile stisnute totalitarizmima, pa je početkom Drugoga svjetskog rata u Europi bilo samo pet demokratskih nacionalnih država. Nakon Drugoga svjetskog rata pa sve do 1989. u Europi će ostati komunistički sustav totalitarnoga obilježja te se XX. stoljeće s pravom može okarakterizirati kao stoljeće ideologije.

Zemljopisno autor Europu kao kontinent promatra s gledišta gradova jugoistočne, istočne te srednje Europe poput Atene, Odese, Moskve, Petrograda (Sankt Peterbur-